

Bemærkninger om Oprindelsen til nogle osmaniske Traditioner.

Af

Prof. Dr. **F. Schiern.**

Den Stad, som vi med Grækerne kalde Konstantinopel, hed, som bekendt, tidligere Byzants. Byzants var en af de Kolonistæder, hvormed Megara omkrandsede Propontis eller Marmorahavet. Stedets ældste Navn hos Thracierne var Lygos¹⁾.

Paa Grund af sin naturlige, uforlignelige Beliggenhed har Staden altid været et Tvistens Æble og været udsat for en Række Beleiringer. Blandt dem var den, der foretoges af Philip af Macedonien, Alexander den Stores Fader, og som fandt Sted i Aaret 340 før vor Tidsregning. Men det var netop paa den Tid, at Demosthenes som Forstander for det atheniensiske Søværsen havde sat sin Reform af dette igjennem, eller den nye Lov, hvorefter det saakaldte Trierarchie paalignedes i Forhold til Formuen, og med en hurtig udrustet Flaade af 120 Skibe sendtes nu Phocion fra Athen til Hjælp for det beleirede Byzants, saaledes som Opdam senere af de forenede Nederlandes Republik sendtes til Hjælp for den af en rovlysten Erobrer beleirede danske Hovedstad. Phokion undsatte det beleirede By-

¹⁾ Oppidum Byzantium liberae condicionis antea Lygos dictum. Plin. Nat. Hist. IV, 11.

zants saaledes, at Philip fandt sig nødt til at ophæve Beleiringen.

Inden Undsættelsen fandt Sted, medens Beleiringen endnu stod paa, var der foregaaet en Begivenhed, hvorom der findes et Par Notitser hos to af Oldtidens Forfattere, hos Hesyechius fra Milet i hans Skrift om Konstantinopels Oprindelse og hos Stephanus fra Byzants. I en maaneløs Nat, medens Regnen skyllede ned, vare Macedonierne i Færd med ubemærkede at trænge over Murene, men — da blev Himlen pludselig lys, Byzantinerne fik Øie paa dem og dreve dem tilbage. Da de efter Beleiringens Ophævelse istandsatte deres Mure, reiste de da ogsaa en Statue for den fakkeltbærende eller lysbringende Hekate¹⁾, hvorom Forestillingen i Oldtiden stundom faldt sammen med Forestillingen om Artemis som Maanegudinde; i det Plutarch tillagte Skrift «om Ansigtet, der viser sig i Maanens Kreds», siges det saaledes, at man kaldte den største af Fordybningerne i Maanen «Hekates Kløft»²⁾.

Paa flere af de byzantinske Mønter seer man paa den ene Side Maanegudinden afbildet med Pilekogger og Bue og paa den anden *en Halvmaane* med Stjerne. Det kongelige Møntkabinet fremviser ikke faa originale Exemplarer af saadanne Mønter, og det er almindelig antaget, at der ved dem er blevet sigtet til den ovenfor omtalte Begivenhed under Stadens Beleiring af Philip af Macedonien. Skjønt noget udtrykkeligt Vidnesbyrd herom ikke foreligger, kan dette vel ogsaa være naturligt. Paa een byzantinsk Mønt, der findes anført hos ældre Forfattere, findes en i denne Henseende ei umærkelig Indskrift: *den by-*

1) *Λαμπαδηφόρον Ἐκάτης ἀναστήσαντες ἄγαλμα.* Hesyechii Milesii Opuscula duo quæ supersunt. Recognovit J. C. Orellius. Lipsiæ. 1820. p. 69. *Καὶ Ἐκάτῃ φωσφόρος ὄσα δᾶδας ἐποίησε νόκτωρ τοῖς πολίταις φανῆναι, καὶ τὴν πολιορκίαν φεγγόντες φωσφόριον τὸν τόπον ἀνόμασαν.* Stephani Byzantii Ethniconum quæ supersunt. Ex Recensione Augusti Meinekii. Tom. I (Berolini. 1849.), p. 178.

2) *Καλοῦσι δ' αὐτῶν τὸ μὲν μέγιστον Ἐκάτης μυχόν.* Plutarchi Scripta Moralia. Ex codicibus emendavit Fredericus Dübner. Parisiis. 1841. II, 1155.

zantinske Frelserinde (*Βυζαντινή Σώττειρα*), der her omgiver Halvmaanen med Stjernen¹).

Da Tyrkerne i det femtende Aarhundrede havde indtaget Byzants eller, som Staden nu kaldtes, Konstantinopel, anbragte ogsaa de en Halvmaane paa Minareterne over de Moskeer, til hvilke de omdannede de kristne Kirker, og førte ogsaa Halvmaanen som et Mærke i deres Faner, som de førte saa vidt omkring. Da Tyrkerne fra Afrika i Aaret 1627, under Kong Christian den Fjerdes Regjeringstid, gjorde den betydeligste af deres Landgange paa Island, kunde ogsaa Islands Fjelde see en af deres Skarer bære den røde Fane med Halvmaanen foran sig.

Baade af Fremmede og af Tyrkerne selv er Halvmaanen ogsaa stadigen bleven betragtet som deres nationale Symbol. Da Københavns Universitet den 13de November 1720 feirede Fredsslutningen, der havde gjort Ende paa den langvarige nordiske Krig, holdtes Festtalen, der er trykt, af Universitetets daværende Rector, Caspar Bartholin, og efter at have beklaget, at de kristne Lande saa længe havde raset mod sig selv, ender Talen med Ønsket om, at de vilde forene sig mod hine de Kristne martrende Tyrker, «for at den stolte *Maanes* voxende Horn kunne brækkes»²). Fra Porten selv er jo nu ogsaa fremkommen Anmodningen eller Paastanden om, at den paa sine mili-

¹) Tristan, *Sieur de Sainet Amant*, *Commentaires historiques contenant l'histoire générale des empereurs Romains, illustrée par les medailles*. Paris. 1644, fol. I, 415—416. Ducange, *Constantinopolis Christiana*. Lutetiae Parisiorum. 1680 fol. p. 9. Harduin, *Nummi antiqui illustrati*. Parisiis. 1684. p. 103. Gesner, *Specimen rei numariæ*. Tiguri. 1735. p. 205. Mionnet (*Description des Medailles antiques. Supplément. Tome Second* (1822), p. 247) har dog villet finde denne Medaille «suspecte».

²) *Satis hactenus in propria viscera mutuis laniendis sævierunt manus. Eluendæ illæ et ad Thraciam truculentam, cervicibus Christianorum incumbentem, convertendæ vel acuendæ, ut in tempore crescentia superbæ Lunæ cornua frangantur. Caspari Bartholini Oratio, qua augustissimo Monarchæ Friderico Quarto restitutam regnis suis et provinciis exoptatam pacem subjectissime gratulatur. In Universitate Havniensi, ipsa Regia Majestate clementissime præsentè, publice habita die XIII. Novembr. Anno 1720. Havnæ. 4°. p. 55—56.*

tære Ambulancer maatte anbringe *Halvmaanen* i Stedet for det røde Kors, der er det ved Genferkonventionen fastsatte Mærke.

Det har meget længe været en udbredt Anskuelse, at det er Byzants's Symbol, Halvmaanen, som Tyrkerne efter Erobringen optog som deres Mærke. Jeg har søgt at forfølge denne Mening saa langt tilbage som muligt og er tilsidst standset ved det store Folioværk over de romerske Keisere, som Tristan de Saint Amant har udgivet, og som udkom i Paris i Aaret 1644. Her nævnes som Byzants's Skytsgudinde Maanen eller den lysbringende Diana, der, som det hedder, «ikke blot blev dyrket i denne Stad under Hedenskabet, men som ogsaa under Muhammedanismen synes at være vedbleven at være Gjenstand for den samme Agtelse, saa at man seer, at Tyrkerne derfor den Dag i Dag have beholdt Halvmaanen som deres Sindbillede og Vaabenmærke, altid sættende den paa Spidserne af deres Moskeer og af deres Taarne»¹⁾. I vort Aarhundrede har en bekjendt Orientalist, Joseph von Hammer, udtrykt sig saaledes om Sagen: «Flere byzantinske Mønter ere prægede med Hekates eller den lysbringende Dianas Attributer, nemlig med den hornede Maane og Stjernen, som var Byzants's gamle Vaaben og endnu er det osmaniske Riges; Maane og Stjerne smykkede som Hekates Sindbilleder Havnen i det gamle Byzants, og endnu vise de sig i den osmaniske Flaades Flag, kun at nu Ingen længer mindes deres gamle Oprindelse og Betydning»²⁾. Det er vel heller

¹⁾ La Lune ou Diane Lucifere, non seulement venerée en cette ville devant le Paganisme, mais qui mesme encore semble estre demeurée en telle consideration parmy le Mahometisme, qu'il se voit que *les Turcs en retiennent le croissant* pour leur deuse et blason jusque à present, l'arborant toujours ès sommets de leurs Mosquées et de leurs Tours. Tristan de Saint Amant, Histoire générale des Empereurs Romains. I, 416.

²⁾ Mehrere byzantinische Münzen tragen als Gepräge die Attribute der Hekate oder Diana phosphora, nämlich den gehörnten Mond und den Stern, welcher das älteste Wapen von Byzanz und das des osmanischen Reichs ist. Mond und Stern schmückten als Hekate's Sinnbilder den Hafen des alten Byzanz, wo ihre Statue stand, und erscheinen noch heute in den Flaggen der osmanischen Flotte, nur gedenk Niemand ihrer alten

ikke mindst Hammers Autoritet som en Forfatter, der særlig har beskæftiget sig med den tyrkiske Historie og i flere Aar opholdt sig i Konstantinopel, der senere har ladet denne Anskuelse beholde saa megen Indgang allevegne. Hos os træffes den i danske Rejeminder fra Syden: «Storherren antog det gamle Byzants's Vaaben, Halvmaanen, som sit eget Tegn; han satte den paa Moskeernes Kupler og paa Skibets røde Flag; overalt i hans udstrakte Lande skulde den vise, at *han* var Herre over det gyldne Horn»¹⁾. Saaledes hedder det ogsaa senere i et af de fortrinligere tyske Skrifter om Konstantinopel, hvor der gives en Sammenligning mellem Stadens Udseende som hedensk og som kristen: «Den voxende Maane var det hedenske Byzants's ældste Vaabenskjold, som i Aarhundreder blev fortrængt af de kristelige Keiseres Kors og først af Tyrkerne igjen blev indsat i sin gamle Ret»²⁾. Man feiler dog neppe, naar man antager, at den omhandlede Anskuelses almindelige Udbredelse i den nyere Tid især hidrører fra et engelsk Skrift. Herved sigtes til Eliot Warburtons Bog om «Halvmaanen og Korset», hvoraf der i det Mindste er udkommet ni forskjellige Udgaver. I denne Bog findes blandt Tillæggene et, der har til Overskrift «Om Halvmaanen og Korset som Symboler», og her hedder det ligeledes: «Halvmaanen var Symbolet for Byen Byzants, og dette Symbol blev adopteret af Tyrkerne»³⁾. Det kan herefter ikke forundre, at den her omhandlede Anskuelse ogsaa i den nyeste Udgave af Encyclopædia Britannica nu

Herkunft und Bedeutung. Jos. von Hammer, Constantinopolis und der Bosphoros. Pesth. 1822. I, 21.

1) L. Ussing, Reisebilleder fra Syden. Kjøbenhavn. 1847. S. 88.

2) Der wachsende Mond war das älteste Wappenschild des heidnischen Byzanz, welches Jahrhunderte lang vom Kreuze der christlichen Kaiser verdrängt, erst durch die Türken in sein altes Recht eingesetzt wurde. Quitzmänn, Deutsche Briefe über den Orient. Stuttgart. 1848. S. 433.

3) The Crescent was the Symbol of the city of Byzantium and was adopted by the Turks. Eliot Warburton, The Crescent and the Cross. Ninth Edition. London. 1852. Appendix p. 372.

under Artiklen *Byzantium* findes fastslaaet som en Kjendsgjerning¹⁾).

Men er nu denne Mening virkelig rigtig? Mod den taler strax, at Tyrkerne ellers have viist alt Andet end Interesse for den græske Fortid. Dermed skal dog ikke være sagt, at de ikke have optaget Et og Andet fra de græske Keiseres Indretninger; paa en saadan Optagelse kan der tvertimod anføres adskillige Exempler, som naar man — for her kun at anføre eet — ikke uden Grund har seet en ligefrem Fortsættelse af de græske Keiseres Livgarde i de saakaldte Peiks eller Sultanernes Livdrabanter med deres lange Spyd, lange guldbroderede Kjortler, gyldne Bælter, store forgyldte Hjelme med sorte Fjerbuske, som en Dansk, der førend Janitscharernes Udryddelse og de derved fremkaldte Omdannelser var sendt i et diplomatisk Ærinde til Konstantinopel, endnu der traf i Sultan Mahmud II's Følge i Aaret 1824²⁾. Men det er uden Grund, naar Tristan har antaget, at Tyrkerne endnu ved Erobringen af Konstantinopel i

¹⁾ The Byzantine stamped a crescent on their coins as a symbol —, a devise, which was *retained* by the Turks to this day. Encyclopædia Britannica, a Dictionary of Arts, Sciences and general Litterature. Ninth Edition. Volume IV (Edinburgh. 1876. 4°), p. 615.

²⁾ Clauswitz, Skildringer og Reise-Optrin fra Tyrkiet og Constantinopel, i Molbech's Nordisk Tidsskrift for Historie, Literatur og Kunst. Kjøbenhavn. 1827—1836. II, 258. Som «*vetus à la Romaine*» nævnes de i Mémoires du Baron de Thott sur les Turcs et les Tartares. Amsterdam. 1784. I, 137. Mere tvivlsomt er det, om de to Partier ved det tyrkiske Dscherid-Spil eller Landsekastningen af galoperende Ryttere, de saakaldte Lahanadschis og Bahmiadschis, virkelig, som en engelsk Forfatter har villet, tør betragtes som «en aabenbar Efterligning» af de gamle byzantinske Partier, de Blaae og de Grønne, der optraadte paa Hippodromen og adskilte sig ved disse Farver. Det er hos White (Häusliches Leben der Türken. Nach dem Englischen von Alfred Reumont. Berlin. 1844—1845. I, 201.), at man træffer denne Mening; vist er dog kun, at som de græske Keisere fordum, saaledes vare ogsaa Sultanerne Medlemmer af det ene eller andet af de kæmpende Partier; Sultan Mahmud II hørte endnu til Bahmiadschis, hans ulykkelige Førgænger, Selim III, til Lahanadschis. Jvnfr. Rambaud, De Byzantino Hippodromo et Circencibus factionibus. Parisiis. 1870.

Aaret 1453 kunne have fundet Halvmaanen anbragt paa forskjellige af Stadens Bygninger¹⁾; Halvmaanen havde ved Konstantinopels Erobring forlængst ophørt her at være det herskende Symbol, det østromerske Riges Vaaben var nu et gyldent Kors i rødt Felt, som de forskjellige Dynastier, der efterhaanden kom paa Thronen, kun forøgede med særskilte Bitegn. Og for Alt, hvad der laa fjernere end Keisertiden, for hele den hellenske Oldtid have Tyrkerne stedse kun viist en med den største Uvidenhed forenet Ringeagt. Et Exempel *instar omnium* afgiver den Maade, hvorpaa Tyrkernes Raahed i Konstantinopel har mishandlet et navnkundigt Monument fra Hellas's Oldtid, et af Mindesmærkerne om Hellenernes Seir ved Platæa. Herodot har fortalt, hvorledes Pausanias, da Hellenerne ved Platæa havde beseiret Perserne, lod Heloterne sammenbringe det kostbare Bytte, og hvorledes man bestemte en Tiendedeel deraf til Guderne: til Zeus i Olympia blev der saaledes ved Hjælp af denne Ydelse tilveiebragt en kæmpestor Statue, til Poseidon paa Isthmen gaves ligeledes en Statue, og Apollo i Delphi — som synes allerede at have faaet en Statue efter Slaget ved Salamis — kunde man nu ære med en Trefod af Guld, hvilende paa en Piedestal, der blev dannet af en tredobbelt, trehovedet Bronceslange²⁾. Den gyldne Trefod blev allerede bortrøvet af Phocierne under den hellige Krig, men Piedestalen af Bronceslangen var et af de mange Mindesmærker fra den hellenske Oldtid, som Konstantin den Store lod bringe til Konstantinopel³⁾. Den fik sin Plads paa

¹⁾ Ce que je croy auoir esté perpetué par eux, ayant rencontré dans Constantinople ce croissant marqué en diuers endroits de ses bastimens. Tristan, Histoire générale des Emperurs Romains. I, 416.

²⁾ Herod. IX, 81.

³⁾ Den af Keiser Konstantin anordnede Forflyttelse af det delphiske Slangetrias til Konstantinopel omtales hos Eusebius, Sokrates, Zosimus, Paulus Diaconus og Georgius Codinus, hvis Beretninger herom findes sammenstillede af Otto Frick, Das plataeische Weihgeschenk zu Konstantinopel, i Jahrbücher für classische Philologie, herausgegeben von A. Fleckeisen. Dritter Supplementband (Leipzig. 1857—1860.), S. 515—517.

Hippodromen — eller Atmeidaen, som Tyrkerne nu sige —, hvor den i de senere græske Tider fik en hydraulisk Anvendelse og endnu var i uskadt Stand, da Florentineren Christopher Bondelmonte ikke lang Tid før Konstantinopels Indtagelse, i Aaret 1422, gjæstede Staden¹⁾. Men allerede Erobreren Muhammed II ødelagde, som den tyrkiske Historieskriver Sead-eddin beretter, med sin Kølle det ene af Hovederne paa Monumentet, og senere have Tyrkerne ogsaa ladet de andre Hoveder lide den samme Medfart²⁾. Naar Slangesøilen, der dengang, da Brøndsted opholdt sig i Konstantinopel, «ved Mangel af Omhu igjennem Aarhundreder» kun var synlig i et Maal af syv Fod³⁾, senere er bleven udgravet saaledes af den ophobede Jord, at Mindesmærket nu viser sig i en Høide af sexten Fod og tillader Betragteren at see den gamle Indskrift med de doriske Karakterer, der nævner alle de i Perserkrigen deeltagende hellenske Stater, — da skyldes denne Forbedring ikke Tyrkerne; det var den engelske Vicekonsul paa Mitylene, Charles Newton, der under Krimkrigen havde gjort Forslag derom, og det var det engelske Gesandtskab i Konstantinopel — Ministeren Sir Stratford de Redcliffe og den første Legationssekretær Lord Napier —, der

¹⁾ Christoph. Bondelmontii Florentini Liber Insularum Archipelagi. Ed. L. de Sinner. Berolini. 1824. p. 123.

²⁾ I den latinske Oversættelse af Sead-eddin ved Leunclavius læses saaledes om Muhammed II: «Quum in Atmindanem pervenisset, columnam ibi lapideam vidit, cui triplex erat impositus serpens aeneus idemque triceps. Illum conspicatus, quidnam hoc esset idoli, quæsit. Simul in eum contorta magna vi clava ferrea, quam postdiganum Turci vocant, uni de tribus illis capitibus serpentinis labrum inferius comminuit». Annales Sultanorum Othomanidarum a Turcis sua lingua scripti. Francofurti. 1595. fol. p. 29. Afvigende fra Sead-eddin, hvis Død først falder ved Aaret 1550, have andre Forfattere henført den omtalte Tildragelse til Sultan Soliman II eller til Sultan Amurath IV. Félix Bourquelot, La Colonne Serpentine à Constantinople, i Mémoires de la Société des Antiquaires de France. Vol. XXVIII (Paris. 1865.), p. 41—44.

³⁾ Brøndsted, Reise i Grækenland i Aarene 1810—13. Kjøbenhavn. 1844. II, 245.

dengang fik Afdelinger af de i Aaret 1856 i Scutari garniserende engelske Tropper til at foretage den fornødne Udgravning. Og naar man senere i et fra tyrkisk Side udgivet Skrift om Tyrkiets Deeltagelse i den internationale Udstilling i Paris i Aaret 1867 dog ikke undlod blandt de fremsendte Sager ogsaa at anføre en Tegning af det mærkelige Monument i dets nye Skikkelse¹⁾, hidrørte denne lige saa lidet fra Tyrkerne selv; den var optagen og indsendt til Udstillingen fra Dr. Dethier, der var Direktør for den østrigske Skole i Pera.

Medens den Ringeagt, hvorfor de hellenske Oldtidsminder overhoved have været udsatte fra Tyrkernes Side, vistnok maa vidne mod, at disse endog skulde have hentet deres eget Vaabenmærke fra et gammelt byzantinsk Symbol, kunde det synes, som om en mærkelig Skildring af deres Indtagelse af Konstantinopel dog kunde tale for den omtalte Opfattelse. Til de hidtil ubekjendte Kilder om Konstantinopels Fald, der først i de sidste Decennier ere komne for Lyset, hører ogsaa en Dagbog af den venetianske Patricier Niccolo Barbaro, der selv deeltog i Stadens Forsvar. I Anledning af et natligt Overfald af Tyrkerne den 12te Mai 1453 og med Hensyn til en Propheti, der formodentlig stammede fra, hvad der var hændt ved Byzants's Beleiring af Philip af Macedonien, men som her henføres til Keiser Konstantin den Store, hedder det i Dagbogen først saaledes: «Men vor barmhjerlige Herre Jesus Christus vilde ikke, at denne Stad paa en saa ussel Maade skulde gaae til Grunde, og tillige vilde Gud, at Prophetierne skulde fuldbyrdes, navnlig den Propheti, der var gjort af den hellige Konstantin, ham, der var den første Keiser, som Konstantinopel havde. Thi han havde propheteret, at Konstan-

¹⁾ La Turquie à l'exposition universelle du 1867. Ouvrage publié par les soins et sous la direction de S. Ex. Salaheddin-Bey, Commissaire Impérial Ottoman pour l'Exposition universelle. Paris. 1867. p. 151. Skriftet er dediceret til den senere saa ulykkelige Sultan Abdul Aziz, hvis Bud om Tyrkiets Deeltagelse i Pariserudstillingen sammenstilles med Chalifen Haroun al Raschids Sendelse af Gaver til Carl den Store.

tinopel aldrig vilde gaae til Grunde, saa længe som Maanen ikke, naar det var Fuldmaanetid, stod op formørket, det vil sige, saa at man vel fik den at see, men med Undtagelse af dens ene Halvdeel. Dengang var derfor paa ingen Maade Tidspunktet kommet til Stadens Fortabelse, men vel er det sandt, at den Ødelæggelse med hvert Øieblik nærmede sig, da det ophøiede Keiserdømme skulde fortabes»¹⁾. Længere hen har Barbaro om Natten mellem den 22de og den 23de Mai 1453 — da Konstantinopel faldt — denne Bemærkning: «Denne Dag, den to og tyvende Mai, Kl. 1 om Natten, viste der sig et vidunderligt Tegn paa Himlen, et Tegn, der tilkjendegav Konstantin, Konstantinopels værdige Keiser, at hans høie Keiserdømme nærmede sig sin Ende, saaledes som det i Virkeligheden nu blev Tilfældet. Dette Tegn var af en saadan Beskaffenhed og Form: hiin Aften, ved Nattens første Time, stod Maanen op og viste ogsaa nu sin Skive, men medens denne Maane skulde staae op fuldt rund, stod den op som en kun tre Dage gammel Maane og kom kun lidet til Syne. Luften var klar som reent og pletfrit Krystal, og denne Maane vedvarede paa hiin Maade omtrent fire Timer; derpaa formede den lidt efter lidt sin Runding, og Kløkken 6 om Natten havde den udfyldt sin hele Skive»²⁾.

¹⁾ Hos Barbaro, der skriver i den gamle venetianske Dialekt, lyde Ordene saaledes: «Ma il nostro misericordioso misser Jesu Christo non volse, che questa note si devèse perder cusi vilmente questa zitade, et anche dio si volse che le profetie fosse adimplede. La qual profetia profetizò santo Constantin, che fo el primo imperador che avesse Constantinopoli, el qual profetizò, che mai Constantinopoli non se perderià mai per in fina che la luna non levasse scura, siando el suo tondo, zoè che la se vedesse, salvo la mitade de quela, si che adonca per niun modo quela non iera l'ora de perder la zitade, ma ben è vero che d'agnora el se aprosimava la sua destruction de dover perder el degno imperio.» Giornale dell' assedio di Constantinopoli 1453 di Nicolo Barbarò P. V. Corredato di Note e Documenti per Enrico Cornet. Vienna. 1856. p. 39.

²⁾ Pur ancora in questo zorno di vintido de mazo, a una hora de note el parse uno mirabel segnal in ziello, el qual segno fo quello che dè ad intender a Constantin degno imperador de Constantinopoli, che el suo degno imperio si se aprosimava al finimento suo, come con efeto è

Dr. A. D. Mordtmann har til sin Skildring af Konstantinopels Beleiring og Erobring af Tyrkerne ogsaa benyttet Barbaros Dagbog, men med Hensyn til dennes anførte Ord om Maaneformørkelsen under Stormnatten har han yttret, at «da intet andet Øienvidne eller nogen Samtidig ellers beretter herom, maa det Hele vel betragtes som et Phantasistykke». Den tyske Forfatter tilføier, at «vort venetianske Vidne var saa ophidset af Begivenhederne i hans nærmeste Omgivelse, at man vel kan tilgive ham, naar han saa Ting paa Himlen, som ingen Anden har seet»¹⁾. Mod at det Hele skulde være «et Phantasistykke», taler imidlertid allerede den Overbeviisnings Sikkerhed, hvormed Barbaro her har appelleret til, at Alle, baade Kristne og Vantro, have seet Vidundertegnet²⁾. Det forholder sig heller ikke saa, at det ei findes omtalt af Andre. Maaneformørkelsen er forbigaaet i Beretningerne af Øienvidnerne Georgius Phrantzes, Kardinal Isidor og Mitylenes Erkebiskop, Leonard fra Chios og i Fortællingerne af de Samtidige Michael Ducas og Laonicus Chalcocondylas, ligesom ogsaa i den efter Mordtmanns Skrift fremkomne, gamle venetianske Krønike af Zorzi Dolfin, skjønt dennes Krønike ellers netop dvæler ved de mange forskjellige Varsler, der bebudede Konstantinopels Under-

stato. Questo segnal si fo de questa condition e forma: questa sera a un hora de notte levò la luna et havea hozi el suo tondo, si levò come quela avesse abudo tre zorni, la qual puoco pareo, e iera l'aiere sereno come uno cristalo neto e mundo; questa luna si durò a questo muodo zerca hore quatro, e poi a puoca a puoca quela si se andò fazando el suo tondo, e a ore sie de note tuta si fo compida de far el suo tondo. Niccolo Barbaro, Giornale dell' Assedio di Constantinopoli, p. 46. Barbaros Tidsangivelse er den venetianske; Klokken 1 om Natten, til hvilken Tid Maanen siges at være staaet op, bliver Klokken 8 om Aftenen, Klokken 6 om Natten, da Maaneformørkelsen var ophørt, i samme Forhold Kl. 1 om Natten.

¹⁾ Mordtmann, Belagerung und Eroberung Constantinopels durch die Türken im Jahre 1453. Nach den Originalquellen bearbeitet. Stuttgart und Augsburg. 1858. S. 77, 140.

²⁾ Abiando noi tutti cristiani e pagani aver visto questo mirabel segno. Barbaro, Giornale dell' Assedio di Constantinopoli. p. 46.

gang¹⁾. Men i en Beretning om Konstantinopels Indtagelse af en anden Italiener, Øienvidnet Ubertino Pusculo fra Brescia, som Mordtmann ei har kjendt, skjønt den dog allerede Aaret førend hans Skrift er bleven optrykt i Tydskland efter den venetianske Editio princeps, finder man det selv samme Vidnesbyrd om Maaneformørkelsen som hos Barbaro, kun mere kortfattet: «Den blege Fuldmaane stod op og skred sorgvækkende frem, idet den varslede om en ulykkelig Skjæbne og et nærforestaaende Nøderlag. Thi mørk, med Aasynet dækket af en sort Skyes Slør, og mere end Halvdelen skjult, vandrer den hen over den klare Himmel»²⁾. Og efter en velvillig Meddelelse af Professor Schiellerup, der paa min Opfordring har foretaget det fornødne Eftersyn, forholder det sig virkelig sikkert, at Kampen om Konstantinopel i Natten mellem den 22de og 23de Mai 1453 er foregaaet under en Maaneformørkelse; Barbaros Fremstilling er i fuld Overeensstemmelse med Astronomien, saa at han ogsaa maa staae til Troende, naar han fortæller saavel om den ved Formørkelsen fremkaldte Skræk hos Grækerne som om Jublen

¹⁾ Fu etiam la mente de li homeni, da crudeli et cuori monstri, et prodigii per quelli zorni agitate in cielo, in terra et in mar. Pochi zorni auanti fu preso ostrege, che aperte stilo sangue. Da cielo per aere aparse molti fuogi et coruscationi tonitruu terribili, nombi cum sagitte et fulguri. In terra uenti grandi et terremoti, parse che ruinasse le case monstrando che tutto se douesse abissar. Thomas, Die Eroberung Konstantinopels im Jahre 1453 aus einer venetianischen Chronik, i Sitzungsberichte der königl. bayer. Akademie der Wissenschaften in München. Jahrg. 1868. Band II (München. 1868), S. 17—18.

²⁾ «Candida completo cum Phoebe surgeret orbe,
Moesta prodit, fati miseri, cladisque propinquæ
Nuntia. Nam tristis faciem velamine nubis
Tecta atræ, mediaque latens plus parte sereno
Incedit coelo.» Ubertini Pusculi Constantinopoleos L. IV, v. 889—893, hos Ellisen, Analekten der mittel- und neugriechischen Literatur. Leipzig. 1855—1862. III, 78—79. Ubertino Pusculo giver til Slutning denne Oplysning om sin egen Person:

«Me Constantini studiis urbs dulcis habebat,
Cum cecidit bello: barbara præda fui.»

fra Tyrkernes Side, der i hiint Tegn saae et Budskab om deres forestaaende Seir¹⁾.

Hvad der imidlertid maa tale og vistnok maa tale afgjørende mod, at de osmaniske Tyrker skulde have *optaget* deres Vaaben, Halvmaanen, fra Byzantinernes Halvmaane, er dette: den forekommer allerede hos dem, længe førend de betraadte Europa, paa Tider, hvor de endnu ikke havde overskredet Asiens Grændser. I denne Henseende kunne Kilderne til den tyrkiske Historie, der jo nu deels i Oversættelser, deels i Bearbejdelser ere blevne lettere tilgængelige, ikke tilstede nogen Tvivl. Saaledes seer man Orchan, de osmaniske Tyrkers Høvding fra Aaret 1326 til Aaret 1360, fæste en sølvblank Halvmaane i den blodrøde Fane, som han gav til sine Hære og navnlig til sine saakaldte «nye Tropper» eller *Jeni Tscheri* (Ϸ: Janitscharerne)²⁾. Og saaledes havde allerede tidligere hos Tyrkerne i Chuaresm, hvis Rige var blevet oprettet paa Ruinerne af det seldschukiske Herredømme, Sultan Muhammed Tekesch, der herskede fra Aaret 1192 til Aaret 1200, smykket Toppen af sine Telte med Halvmaanen³⁾. Den omtalte Opfattelse, hvorefter de osmaniske Tyrker skulde have optaget deres Vaaben efter det gamle byzantinske, kan derfor kun vise sig som et uhistorisk Sagn, som et Sagn, der lidt efter lidt har uddannet sig i Vesten og her har

¹⁾ Ma turchi si fexe una gran festa per el suo campo per alegra de questo signal, perchè a lor i para aver vitoria, si come fo anche ben el vero. Nicolo Barbaro, Giornale dell' Assedio di Constantinopoli. p. 46. — Om Kampen i Schipkapasset om Aftenen den 23de August 1877 hedder det i et Telegram fra Gornii-Studen (i «Berlingske Tidende» for 27de August): «En fortvivlet Kamp rasede indtil Midnat, da Maanefør mørkelsen indtraadte».

²⁾ J. v. Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches. Pesth. 1827—1835. I, 93. Orchan var endnu kun «Emir»; Titlen «Sultan» blev efter J. v. Hammer først antagen af Bajasid I (Geschichte des osmanischen Reiches. I, 88. X, 607), ifølge Mordtmann først af Muhammed II i Aaret 1473 (Belagerung und Eroberung Constantinopels durch die Türken. S. 145).

³⁾ Hammer Purgstall, Geschichte der goldenen Horde in Kiptschak. Pesth. 1840. S. 73.

et Sidestykke i den Tradition, hvorefter den Halvmaane, som forud — i Tidsrummet fra Aaret 1591 til Aaret 1686 — skinnede paa den wienske St. Stephanskirkes Spiir, ogsaa skulde være det osmaniske Vaaben. Efter Tyrkernes Beleiring af Wien i Aaret 1683 forlangte den offentlige Mening her stormende dette Tegns Nedtagelse, og der herskede Jubel i Wien paa den Dag, da denne Fordring blev tagen til Følge, men ligesom Sagnet dengang gik, at Halvmaanens Opsættelse paa Spiret i Aaret 1591 skulde have hørt til Betingelserne for den Forlængelse af Vaabenstilstanden fra Aaret 1584, som Tyrkerne dengang indrømmede, saaledes kan man endnu finde dette Sagn levende blandt en stor Deel af Besøgerne af Tøihuset i Wien, hvor den fra Kirken nedtagne Halvmaane blandt andre Mærkeligheder endnu opbevares¹⁾.

Naar altsaa den Mening maa opgives, at Tyrkerne have taget Halvmaanen til deres Vaaben som en Erindring fra Konstantinopels Fortid, vender Spørgsmaalet tilbage om, hvorfra Tegnet da egentlig skriver sig, og de ville da maaskee ikke være faa, der ville tænke paa en Oprindelse fra Islam, idet det gjælder om de osmaniske Tyrker som om de muhammedanske Folk overhoved, at deres Skikke i mangfoldige Retninger have deres Oprindelse fra deres Religion²⁾. Nærmest vil det vel paa denne Maade ligge at kunne tænke sig Anledningen given ved en eller anden af de muhammedanske Legender. I Sales Oversættelse af Koranen, hvor han i Anmærkningerne har tilføiet Udtog af dens arabiske Kommentatorer, meddeles saaledes et Sted denne, at da En havde begjært af Muhammed, at denne skulde lade ham see et Tegn, da havde Maanen viist sig spaltet, „saaledes, at

¹⁾ L. Engelstoft, Wiens Beleiring af Tyrkerne i Aaret 1683, i Udvalg af Laurids Engelstofts Skrifter. Kjøbenhavn. 1859—1862. II, 210—212.

²⁾ Hammer-Purgstall, Ueber die Begründung der Sitten, Gebräuche und Manieren der Araber, Perser und Türken aus ihrer Religion, i Deutsche Vierteljahrschrift. 1839. III, 312—334.

den ene Halvdeel var forsvunden og kun den anden var at see¹⁾).

Paa den anden Side vil der dog ogsaa herimod strax møde Tvivl.

Da de osmaniske Tyrker i Begyndelsen af det sextende Aarhundrede erobrede Ægypten, og Selim I efter Seiren ved Ghiseh (1517) lod den sidste Mameluk-Sultan Tuman-Bey hænge ved en af Kahiras Porte, foregik i Orienten en Forandring, der kan betragtes som et Slags Sidestykke til den Maade, hvorpaa i Occidenten, efter Carl den Stores Tog til Rom, den gamle romerske Keiserværdighed var gaaet over til Frankerne. Khalifatet, der tidligere havde været hos Omeijjaderne i Damascus og Abbassiderne i Bagdad, senest hos Abbassidernes af de mame-lukiske Sultaner aldeles afhængige Rester i Ægypten, gik nu over til de osmaniske Tyrker; fra denne Tid var den osmaniske Sultan for alle de Retroende Islams Bærer, saaledes som Indien i det forrige Aarhundrede anerkjendte det, da man saa Tippo Sahib fra Seringapatnam sende Bud til Konstantinopel om Hjælp, og nu igjen har viist ved saa mange Bevægelser i Anledning af den Konstantinopel selv truende Fare. Med Khalifatets Overgang til de osmaniske Tyrker fulgte den saakaldte «Sandschak Sherif» eller Profetens hellige Fane, efter nogle arabiske Forfatteres Forsikkring oprindelig et Dørforhæng i Aïschas, hans Yndlingshustrues, Forværelse, og som fra Bagdad ogsaa var bleven bragt til Ægypten. Selim I afgav den til Opbevaring i den store Moskee i Damascus, men med de syriske Janitscharer kom den i Aaret 1594 til Europa, paa Foranstaltning af Storziviren Sinan-Pascha, der haabede ved den som en Talisman at kunne opmuntre de dengang i Ungarn kæmpende, udmattede Tropper²⁾. Den har senere, ligesom andre Relikvier fra Pro-

¹⁾ The Koran, translated into English immediately from the original Arabic, with explanatory notes, taken from the most approved Commentators. By George Sale London. 1764. II, 405.

²⁾ J. v. Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches. IV, 226.

pheten¹⁾, meest været gjemt i den hellige Sal i den af Muhammed II byggede Residents (Serai), som Fanen kun har forladt, naar den enten skulde følge de i Krig gaaende Hære eller, hvor Riget ellers ansaaes for at være i Fare, opmuntre de Troende. I Aaret 1769 ledsagede saaledes Prophetens Fane de fra Konstantinopel til Krigen imod Russerne uddragende Tropper, og i Aaret 1826, da det gjaldt om at udrydde de oprørske Janitscharer, blev den, ledsaget af talrige Sherifer og Softaer, bragt fra Serais Relikviesal til den skønne, i Begyndelsen af det syttende Aarhundrede af Sultan Achmed I byggede Moskee (Achmedije), hvorfra Pilegrimenes Karavaner, der begive sig til Mecca, pleie at udgaae, og hvorhen nu offentlige Udraabere, der ilede gennem Gaderne, sammenkaldte alle rettroende Tyrker til Værn for Islams Banner, til Forsvar for Religionen og Sultanen; Opfordringen blev fulgt af mangfoldige Tusinder, og alt Haab for Janitscharerne om at drage Folket paa deres Side var nu forsvundet. Tidligere har enhver Kristen, der vovede at lade sine Øine hvile paa denne Relikvie, været truet med Døden, og endnu den 27de Marts 1769 havde den østrigske Internuntius Brognard nær mistet Livet med sin Familie, fordi han havde leiet et Værelse, hvorfra han kunde see den dengang ved Fanens Udførelse endnu brugelige Procession; Emirerne, til hvis Bevogtning Fanen var betroet, fik Øie paa ham, styrtede strax ind i Huset og mishandlede Familien paa det Værste, medens asiatiske Dervischer, unge Janitscharer og andre Vagabonder, rasende over, at den hellige Fane var bleven vanhelliget ved Vantroes Blik, overfaldt mangfoldige og myrdede over hundrede fredelige Kristne i den samme Gade, der halvt

¹⁾ Prophetens Kappe, hans Skjæg, som blev afraget efter hans Død, en af hans Fortænder, som blev udslaaet i det blodige Slag ved Bedr, og Indtrykket af hans Fod i et Stykke Kalk, da han hjalp Murerne ved Bygningen af Kaaba. Whitte, Häusliches Leben und Sitten der Türken. I, 200—205.

havde glemt det gamle Forbud¹⁾. Men nu er dette dog blevet noget anderledes. For den, der kommer til Konstantinopel uden Protektion, alene henviist til, hvad han selv formaaer, vil det vistnok ogsaa nu være en Umulighed at faae Adgang til at see «Sandschak Sherif», men for flere gunstigere Stillede, der havde historisk Interesse for denne Relikvie, har der dog nu været Mulighed til at gjøre sig bekendt med den og saaledes til at fremhæve, hvad det her kommer an paa, at dette Banner *ikke* har nogen Halvmaane²⁾. Sandschak Sherif var Prophetens sidste Fane; som hans første nævnes den, der blev baaret for ham af Bureida, der, da han mødte Muhammed ved dennes Flugt til Medina eller Jathreb (622), ikke blot undlod at tilføie ham noget Ondt, men knyttede sig til ham med sin Stamme Beni-Sahm og med de Ord: «O Guds Sendebud, Du skal ikke holde dit Indtog i Medina uden Fane», udfoldede sin Turban og bandt den ene Ende af Tøiet til sin Landse, som han løftede foran Propheten³⁾. Heller ikke ellers finder man hos Weil enten med Hensyn til Muhammed eller med Hensyn til Chaliferne Noget anført om Faner med Halvmaaner, og hertil kommer nu, at da Muhammedanismen fremtraadte som en Protest mod den ældre saakaldte Sabæisme med dens Dyrkelse af Himmellegerne, synes det lidet troligt, at Muhammed netop vilde have valgt et Himmellegeme som et Mærke for sine Tilhængere. Selv har han sagt til sine Troende: «Kaster Eder ikke ned for Solen, og

¹⁾ Resmi Achmed Effendi, Wesentliche Betrachtungen oder Geschichte des Krieges zwischen den Osmanen und Russen in den Jahren 1768—1774. Aus dem Türkischen uebersetzt und mit Anmerkungen erläutert von H. Fr. v. Diez. Halle. 1813. S. 79. J. v. Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches. VIII, 337.

²⁾ Andreossy, Constantinopel und der Bosphorus von Thracien in den Jahren 1812, 1813, 1814 und 1826. Uebersetzt von Dr. Bergk. Leipzig. 1828. S. 185.

³⁾ Weil, Mohammed der Prophet, sein Leben und seine Lehre. Stuttgart. 1845. S. 81.

kaster Eder ikke ned for Maanen, men kaster Eder ned for Gud, thi han har skabt dem, om I ellers ville tjene ham»¹⁾).

Den afgjørende Hovedvægt for det hele Spørgsmaals Besvarelse faaer endelig et Moment, hvorpaa der her endnu skal gjøres opmærksom. Førend Tyrkerne antog Islam, stode de i religiøs Henseende paa det samme Standpunkt som de andre Stammer af den altaiske Race, Tunguser, Mongoler, Samoieder og Finner. Ogsaa Folkene af den tyrkiske Stamme troede oprindelig paa Trolddomsevnen til at vinde gode og bekæmpe onde Aander eller den saakaldte Schamanisme, saaledes kaldet efter Navnet Schamaner, der i Almindelighed udledes af det indiske Ord *gramana*, en Bodsøver, men som Schott foretrækker at udlede af et samojedisk Verbum *szamaljam*, der skal betyde: jeg tryller²⁾. Efter at Temudschin med Tilnavn Tschingiskhan eller «den Urokkelige» i Slutningen af det tolvte og i Begyndelsen af det trettende Aarhundrede havde stillet sig i Spidsen for saa mange mongolske og tyrkiske Folkeslag, kunde man senere ved Hoffet i Karakorum see et Stevne af de forskjelligste fremmede Religioner; Buddhisme, Confucius's Religion, Parsisme mødtes her paa den besynderligste Maade med de monotheistiske Religioner, med Mosaisme, Kristendom og Muhammedanisme. Men Tschingiskhan selv var ikke Muhammedaner — først hans Sønneson Berke antog Islam³⁾ —, og det Samme tør vistnok antages om den allerstørste Deel af de tyrkiske og mongolske Stammer, hvormed han allerede i Aaret 1209 stormede den store chinesiske Muur og, inden han vendte sig mod Vesten, grundlagde det mongolske Herredømme i det nordlige China. Herom haves en historisk Beretning af en chinesisk Forfatter,

1) Le Koran, Traduction nouvelle faite sur le texte arabe par M. Kazimirski. Nouvelle Édition. Paris. 1852. p. 392.

2) Schott, Altajische Studien, i Philologische und historische Abhandlungen der königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Aus dem Jahre 1866. (Berlin. 1867. 4°). S. 138—140.

3) Hammer-Purgstall, Geschichte der goldenen Horde. S. 230.

Meng-hung, der er bleven benyttet af den russiske Historie-skriver, Professor Vasiljev i et Værk om det østlige Mellemasiens Historie. Et Udtog af Vasiljevs Arbeide, som af saa mange andre russiske Arbeider, kan man forlængst finde meddeelt i et i det tyske Sprog udkommende Arkiv for videnskabelig Kjendskab til Rusland, der udgives med Understøttelse af den russiske Regjering, men som oftere ikke synes at have fundet den Opmærksomhed i Vesten, som det er beregnet paa at vække og vel kunde fortjene. Det ommeldte Udtog af Vasiljevs Værk findes her i Aaret 1860 meddeelt under Titlen «Tschingiskhans Tatarer, af en chinesisk Samtidig». Man lærer af denne Artikel, at den tilsigtede chinesiske Forfatter er den ældste Kilde om Tschingiskhans Skarer, langt ældre end de senere muhammedanske Forfattere; thi han skrev sine Optegnelser allerede i Aaret 1221, sex Aar, førend Temudschin døde (1227). Hvad han beretter, giver han dels som Øienvidne, dels efter Meddelelser af den mongolske General Muchuri, som Tschingiskhan efterlod som Statholder i det nordlige China for at forberede Erobringen af Resten¹⁾, og til de andre Oplysninger, som man kan finde hos Meng-hung, hører nu ogsaa denne, at man i den tatariske Standart, hvortil ni hvide Hestehaler vare fæstede, allerede dengang saa *Halvmaanen*²⁾, hvilken man senere, som bemærket, har været tilbøielig til at tillægge en græsk eller arabisk Oprindelse, men her viser sig som udgaet fra Altai.

Naar man saaledes kommer til det Resultat at maatte tillægge Tyrkernes Halvmaane en altaisk Oprindelse, vil dette ei

¹⁾ Muchuri er vistnok den samme General, der under Formen Muculi («Moucouli») findes omtalt i Histoire des Mongols depuis Tschingis-Khan par M. le baron C. d'Ohson. La Haye et Amsterdam. 1834—1835. I, 158—162. Ogsaa d'Ohson støtter sig her til en chinesisk Kilde, dog ikke til den af Vasiljev benyttede Meng-hung, men til andre af Archimandriten Hyacinth paa Russisk oversatte chinesiske Aarbøger.

²⁾ Meng-hungs Beretning i Archiv für wissenschaftliche Kunde von Russland. Herausgegeben von A. Erman. Zwanzigster Band (Berlin. 1860.), S. 190.

heller kunne betegnes som noget Enestaaende. Hvor sandt det endog i Almindelighed er, at Tyrkernes Sæder og Skikke i mangfoldige Retninger lade sig udlede fra Islams Bud og Forskrifter, har dog Reglen flere Undtagelser, idet der indtil den nyeste Tid baade hos Tyrkerne i Asien og hos dem i Europa ogsaa lader sig paavise andre Spor fra deres ældgamle Nomadeliv, der gjennem Aarhundreder bleve bevarede. Om Tyrkerne paa Krim — eller den Befolkning, der i Europa gjerne pleier at nævnes som Tatarer¹⁾ — finder man anført, at da de i Aaret 1769, under Tyrkiets første Krig mod Keiserinde Catharina II, gjorde deres sidste Indbrud i det sydlige Rusland, som de i Aarhundreder saa mangfoldige Gange havde hærjet, og endnu denne Gang af Khanen Krim-Girai førtes fiirsindstyve Mile frem, saaes de som deres Nationalkost at nyde Kjød, som de havde redet mørt under Sadlerne paa samme Maade, som Ammianus Marcellinus allerede veed at berette dette om de tyrkiske Hunner²⁾. Under den samme Krig (1769—1774) kunde man i Bladenes Efterretninger fra Konstantinopel læse, at ogsaa «Hundene» vare blevne sendte i Krigen, en Angivelse, som de la Barre Duparcq har ment at kunne forklare som en Misforstaaelse³⁾, for saa vidt nemlig Muhammed II, da han i Aaret 1451 reducerede sin store Stald- og Jagtetat og af den kun beholdt hundrede Hundevogtere («Segban») og Falkonerere, lod de

¹⁾ Die am kaspischen und schwarzen Meere wohnenden Völker türkischer Abkunft, welche man gemeinlich nach russischer Autorität Tataren nennt, wollen selbst nicht anders als Türken genannt seyn; ihre Brüder in Constantinopel dagegen schämen sich dieses Namens und legen sich den Ehrennamen Osmanen bei, während das Abendland gerade sie vorzugsweise Türken zu nennen gewohnt ist. v. d. Gabelentz, Ueber den Namen: Türken, i Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes. Zweiter Band (Göttingen. 1839.), S. 73.

²⁾ J. v. Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches. VIII, 332. — *Semicroda cujusvis pecoris carne vescuntur, quam inter femora et equorum terga subsertam fotu calefaciunt brevi.* Ammian. Marcellin. XXXI, 2.

³⁾ Les Chiens de Guerre. Étude historique par Éd. de la Barre Duparcq. Paris. 1869. p. 140.

øvrige, syv Tusind, inkorporere i Janitscharerne, hvor de af denne Stamme udgaaende Regimenter senere beholdt Navnet «Segban»¹⁾. Maaskee kan dette ogsaa have forholdt sig saaledes, men en krigshistorisk Forfatter, hvis Navn senere er bleven berømt, har dog endnu med Hensyn til Keiser Nicolaus's første Krig mod Tyrkerne henledet Opmærksomheden paa, hvorledes disse dengang til «Sikkrelse for Leiren» medførte mangfoldige Hunde, saa at Diebitsch, da han den 16de Juni 1829, fem Dage efter Slaget ved Kulevtscha, med sin Stab foretog en Rekognoscering, stødte paa «uhyre Kobler af Hunde, der formelig anfaldt Rytterne»²⁾. I de nærmest foregaaende Aar, da Tyrkerne havde været optagne af Kampen mod Grækerne, blev den Skik at opstable de Ihjelslagnes Hoveder i gyselige Pyramider — hvorved Tschingiskhans og Timurs Hærskarer fordem udbredte Rædsel, og som Grækerne allerede førend Konstantinopels Fald havde lært at kjende, da Turakhan, Amurath II's Beglerbeg, i Aaret 1423 brød ind i Peloponnes³⁾ — endnu stadig overholdt af de osmaniske Paschaer⁴⁾. Skjønt Mahmud II's Kamp mod Grækerne og Russerne fik et uheldigt Udfald, medens han ved sin Begyndelse af de tyrkiske saakaldte Reformers havde krænket mange «Gammel-Tyrkers» Følelser, og skjønt derfor hans Død, der blev forkyndt faa Dage efter hans nye Troppers Nederlag

¹⁾ J. v. Hammer, Geschichte des osmanischen Reiches. I, 505. I Registret angives de Inkorporerede urigtig til «siebzig Tausend».

²⁾ Ungeheure Meuten von Hunden, welche die Reiter förmlich anfielen. Moltke, Der russisch-türkische Feldzug 1828 und 1829. Berlin. 1845. S. 26, 328.

³⁾ Ταῖς κεφαλαῖς ἀπὸν πυργία ἐποικοδομησάμενος. Laonici Chalcocondylæ Atheniensis Historiarum libri decem. Ex recensione Immanuelis Bekkeri. Bonnæ. 1843. p. 239.

⁴⁾ Om Indtagelsen af Psara i Aaret 1824 ved Khosreff Pascha, dengang Capudan-Pascha, hedder det saaledes hos Finlay: «The victorious Turks slew every male capable of bearing arms, and the heads of the vanquished were piled into one of these ghastly pyramidal trophies, with which Othoman paschas then commemorated their triumphs». History of the Greek Revolution. Edinburgh & London. 1861. II, 52.

mod Ægypterne i Slaget ved Nisib (24de Juni 1839), heller ikke af Alle blev betragtet som en naturlig Følge af hans Sygdom, men af Flere som fremskyndet ved ham bibragt Gift¹⁾, undlod man dog ikke at yde hans Minde de traditionelle Æresbeviisninger, og en af disse lader sig atter tilbageføre til Tyrkernes Sæder paa en Tid, hvor de endnu ikke vare traadte over til Islam. Mahmud II havde endt sine Dage i Asien i Kiosken Tschamlidja, der er berømt for sit herlige Kildevand og ligger østlig for Scutari paa det samme Sted, hvor de byzantinske Keisere havde deres Jagtslot Damatrys, paa Skraaningen af Bjerget Bulgurlu, hvorfra man har den henrivende Udsigt over et herligt Panorama, over hele Bosporus og over til Europa. En forgyldt Gondol bragte den afdøde Herskers Liig over til Konstantinopel, hvor Tusinder af hans tyrkiske Under-saatter trængte sig til hans Kiste for at hjælpe til at bære den et Par Skridt gennem Gaderne, indtil den naaede sit Maal ved Gaden Divan Jolli, hvor et Marmor-Mausoleum — en af de saakaldte Turbe'er — senere af Sultan Abdul Medjid er bleven opført over Faderens Baare; paa samme Tid skulde Sorgen paa den asiatiske Side af Bosporus lægge sig for Dagen paa en anden Maade; her blev Mahmud II's Yndlingshest ihjelstukket og derpaa begravet paa den for sine Cypresser navnkundige Kirkegaard ved Scutari, hvor af de utallige Gravminder over Islams Troende det ene gjerne uden Forskjel ligner det andet, men Hesten har faaet et mere udmærket, idet der nu over den hæver sig et hvælvet Tag, baaret af sex Marmorsøiler²⁾. Kan man vel her Andet end mindes Plan de Carpins Beretning om, hvorledes i den altaiske Races Fortid Fyrsternes Jordfæstelse blev ledsaget af en Begravelse af deres Heste, eller Pallas's Op-

¹⁾ Saaledes af Achmed Fevzi Pascha, der anførte dette som Grund til sin Overgang til Mehemed Ali og til Overgivelsen til denne af den store tyrkiske Flaade.

²⁾ Caston, Constantinople en 1869. Paris. 1869. p. 281.

lysning om, hvorledes man endnu i de gamle tyrkiske Gravhøie ved Floden Jenisei, eller de af Russerne saakaldte Kurganer, ogsaa forefinder Skeletter af Heste med Rester af disses Sadler¹⁾?

Den mærkeligste Arv fra en Fortid, hvor de osmaniske Tyrker saa lidet som de andre Folk af den tyrkiske Stamme endnu ikke vare gaaede over til Islam, turde dog afgives ved «Rufai-Dervischernes» eller de saakaldte «hylende Dervischers» Skuespil, der i Aarhundreder har bragt saa mange fremmede Tilskuere til at studse. De have endnu den Dag i Dag deres Kapel eller saakaldte «Tekie» i Scutari. Rummet, hvori de samles, har ikke nogetsomhelst Slags arkitektonisk Prydelse, kun et Galleri, bag hvis Gitter gjerne ikke faa tyrkiske Kvinder indfinde sig som Tilskuerinder ved Dervischernes Optræden. Ved denne tage Dervischerne Plads ikke paa de sædvanlige smaa tyrkiske Tæpper, men paa Faareskind, som de ved deres Indtræden knælende berøre med Panden. Efter at have reist sig, stille de sig i Række og give sig til at synge eller skraale den muhammedanske Troeskjendelse: «*La ilah illal — lah*», hvis sex Stavelser de i Førstningen uddrage i en langsom Rhythmus, svarende til Bevægelsen af Overkroppen, som først vakler fra den ene Side til den anden, siden bøies frem og tilbage. Efterhaanden, og navnlig naar deres «Scheik» har givet Signalet dertil ved at slaae i Hænderne eller ved at stampe, blive Bevægelserne og med dem deres Skrigen i stigende Grad hurtigere og hurtigere; de ledsages nu ogsaa af nogle af de ældre Dervischers Slag paa Kjedeltrummer, og tilsidst høres kun en øresønderrivende Hylen og Skrigen af Lydene

¹⁾ Et sepelitur cum eo unum jumentum cum pullo, et equus cum fræno et sella. Joannis de Plano Carpini Historia Mongolorum, quos nos Tartaros appellamus, i Recueil de Voyages et de Mémoires publié par la Société de Géographie. Tome IV (Paris. 1839.), p. 628—629. Pallas, Reise durch verschiedene Provinzen des russischen Reichs. St. Petersburg. 1771—1776. 4°. III, 386.

lah og *hu*. Skuespillet, der i Førstningen kunde friste til Latter, har tilsidst noget Rædselsfuldt, indtil Dervischerne, hvis Ansigter vise konvulsiviske Fordreininger, betagne af Sved og Udmattelse, nogle næsten daanende, paa et givet Tegn af Scheiken pludselig standse med den hele Raaben. Paa samme Maade, som Hammer har villet udlede Halvmaanen i Osmanernes Vaaben af en Tradition fra det gamle Byzants, har han ogsaa villet tillægge det Skuespil, der opføres af Rufaiterne, en hellensk Oprindelse. «Ligesom» — saaledes lyde hans Ord — «den i de samothraciske Mysterier opførte Sphærernes Dands har holdt sig til den Dag i Dag i Mevlevi-Dervischernes langsomme Kredsands, hvor Enhver bevæger sig om sit eget Midtpunkt, og Alle om den i Midtpunktet staaende Scheik, saaledes lader sig i den heftige, regelmæssig frem og tilbage eller til Siderne gaaende Bevægelse i Rufai-Dervischernes Dands den gamle Knismos eller Dandsen ved Thesmophoriernes Fest ikke miskjende»¹⁾. I den samme Retning gaaer, om endog i Resultatet forskjellig, den af en udmærket nyere Forfatter udtalte Mening. J. G. Hahn, Forfatteren til «Albanesische Studien», der ogsaa har den Opfattelse, at «en gammel Naturkultus hos de hylende Dervischer paa en høist forunderlig Maade har føiet sig til Islams Monotheisme», udtaler sig nærmere herom saaledes: «Vi betragte disse lige indtil Nutiden naaende Rester af den gamle Cybeledyrkelse som et af de mærkeligste Phænomener i Kulturhistorien, thi at Hylernes Tjeneste har saa langt tilbagegaaende Rødder, det turde vel neppe betvivles af Nogen, der har betraadt deres med Kjedeltrummer og Pineredskaber smykkede Moskee i Scutari, ved Randen af Europa, og som her har bivaanet deres Gudstjeneste. Sekten skal have en Litteratur, der ikke er uden Betydning, og en nærmere Undersøgelse af denne kunde vel være af høi videnskabelig Interesse. Men dog turde den langt overgaaes af selve Sektens Historie, thi en saadan vilde ikke blot

¹⁾ J. v. Hammer, Constantinopolis und der Bosphoros. II, 326.

have at give Oplysning om de Omstændigheder, der have muligjort Cybeletjenestens Vedligeholdelse i Asien under Kristendommens lange Herredømme, men den maatte ogsaa besvare det Spørgsmaal, paa hvilken Maade det er lykkedes deres Tjeneste at kunne formæle sig med Islam¹⁾. Der gives imidlertid et andet Udgangspunkt, der vistnok snarere kan lede til Spørgsmaalets Besvarelse. Til de forskjellige i Asien endnu hjemmehavende Forgøreninger af den tyrkiske Stamme høre ogsaa Jakuterne. De boe paa begge Sider af Lenafloden lige indtil Kysten af det nordlige Ishav og have mod Øst udbredt sig til Kolymafloden, medens de mod Vest naae til Samojederne. De ere egentlig et nomadisk Hyrdefolk, hvis fornemste Rigdom bestaaer i Mængden af Heste og Hornkvæg, men ogsaa de pleie om Vinteren at opholde sig i de saakaldte «Jurter», større Hytter, der opføres af lette Bjelker, udenpaa belagte med Leer og Græstørv, indeni behængte med deres Vaaben. Skjønt Jakuternes Sprog, der er blevet betegnet som «de tyrkiske Sprogs Sanskrit», af alle tyrkiske Folks skal have holdt sig paa det ældste Udviklingstrin, skal dog i sproglig Henseende Forskjellen mellem dem og de osmaniske Tyrker ikke være saa stor, som det efter den store Afstand kunde formodes²⁾, selv om det muligt er noget overdrevent, naar det siges, at en Osmaner fra Konstantinopel med Lethed kan gjøre sig forstaaelig for en Jakut ved Lenafloden. I religiøs Henseende have Jakuterne aldeles ikke fulgt Osmanerne, for dem er der ikke blevet Spørgsmaal om nogen

¹⁾ Hahn, Reise von Belgrad nach Saloniki, i Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Classe. Elfter Band (Wien. 1861.), S. 46. Hahn har havt en Forgænger i Henri Mathieu (La Turquie et ses différents peuples. Paris. 1857. II, 201), for saa vidt denne allerede skriver: «Qui ne retrouve ici la tradition des dactyles, et une imitation des hurlements poussés par ces ministres de Cybèle pour empêcher que les cris de Jupiter enfant ne parvinssent jusqu'aux oreilles de Saturne, qui l'aurait dévoré?»

²⁾ Jvnfr. Arno Grimm, Ueber die Stellung, Bedeutung und einige Eigenthümlichkeiten der osmanischen Sprache. Ratibor. 1877. 4°. S. 5.

Overgang til Islam, men de staae endnu i Virkeligheden i religiøs Henseende paa det samme Standpunkt som den samojediske Stamme eller de finske Ostjaker¹⁾. Ogsaa de have særegne «Jurter», hvor Schamaner, der hos dem staae i høi Anseelse, optræde med deres Troldtrommer og øvrige Kunster, og om den i disse Egne herskende Schamanisme har Castrén endnu seet sig i Stand til at indsamle adskillige nye Oplysninger. Man kan saaledes hos ham ogsaa finde meddeelt et Øienvidnes Skildring af en Gudstjeneste i en ostjakisk «Jurte», hvor Kvinderne holdtes skjulte bag et Forhæng, men Mændene, efter at have hilset Gudebilledet, stillede sig i Rækker i Rummet og begyndte en Hulen, der i lang Tid gjentoges, indtil den pludselig paa een Gang ophørte. Om disse Hylere meldes saaledes: «Schamanen slog sine två sabler mot hvarandra och nu begynte de alla på en gång at på hans kommando ropa «hai» i olikartade toner, hvarvid de tillika läto kroppen göra en gungande rörelse ifrån den ena sidan till den andra. Än följde detta rop efter långa pauser, än åter ganska tätt och hastigt, och vid hvarje upprepning af «hai» böjde de sig turvis åt höger och venster. — Ostjakernes rop och gungande rörelser fortforo vid pass en timme, männenne råkade derigenom i allt häftigare exstas och kommo slutligen derhän, att jag icke utan fasa kunde se på deras anleten»²⁾. Det var ikke faldet i Castréns Lod at gjæste Scutari, men for Enhver, som der har betragtet og hørt «de hylende Dervischer», vil Ligheden mellem deres Optræden og Gudstjenesten i «Jurten» i Norden ikke let være miskjendelig. Naar de tyrkiske Osmaner kunne antages at have medført nogle

¹⁾ Reise des kaiserlich-russischen Flotten-Lieutenant Ferdinand v. Wrangel längs den Nordküsten von Sibirien und auf dem Eismeere in den Jahren 1820 bis 1821. Herausgegeben nebst einem Vorwort von C. Ritter. Berlin. 1839. I, 152.

²⁾ Castréns Ethnologiska Föreläsningar öfver altaiska folken. Helsingfors. 1857. S. 120.

Rester af den altaiske Races oprindelige Schamanisme til Scutari, bliver dette et Sidestykke til, hvad der i Peking gjælder om de fra den samme Race udgaaede tungusiske Manschurer; thi skjønt disse efter deres Erobring af China i Aaret 1644 i Østen have antaget Chinesernes Religion — eller Religioner —, ligesom de tyrkiske Osmaner i Vesten antog Islam, have dog Manschurerne ved selve Hoffet i Peking, i den nordlige eller saakaldte tatariske By, bevaret et Par smaa Asyler — to simple Haller, ikke større end Kapellet i Scutari — for Schamanernes gamle Cultus¹⁾.

¹⁾ Schott, Ueber den tungusischen Schamanen-Cultus am Hofe der Mandschu-Kaiser, i Abhandlungen der königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Aus dem Jahre 1842. (Berlin. 1844. 4°). S. 461—468.
